

SABINA JANKOVIČOVÁ, ZUZANA BEŇUŠKOVÁ,
ZUZANA DEDÍK ŠIDLÍKOVÁ:
Sobášne siene (Časové schránky dizajnu a umenia)
[Wedding Halls (Timeboxes of Design and Art)]
Bratislava: Čierne diery, 2024, 320 s.

DOI: <https://doi.org/10.31577/SN.2025.1.15> © Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, v. v. i.
© 2025, Martin Lukáč Kinčoš. This is an open access licensed under the Creative Commons

Sú dejiskom dôležitých ceremónií občianskej spoločnosti a napriek tomu na Slovensku nepíšu dlhšiu než 80-ročnú históriu – hovoríme o sobášnych sieňach. Fenomén, ktorého rozvoj podmienila ateizácia spoločnosti v období socializmu. V čom dokázu byť sobášne siene inšpiráciou a zároveň nositeľom dôležitých komunitných a spoločenských tradícií aj v nasledujúcich desaťročiach?

Na sklonku minulého roka uzrela svetlo sveta reprezentatívna publikácia, ktorej témou sa celkom prekvapivo a pri spätnom konštatovaní aj celkom prirodzene a nepochopiteľne „neskoro“ stali sobášne siene a ich umelecko-dizajnový prínos slovenskej spoločnosti. Vydavateľom tohto kolektívneho autorského diela je občianske združenie Čierne diery. Iniciatíva *Čierne diery* vznikla v roku 2014 zásluhou mladých nadšencov architektúry a svojím špecifickým prístupom k propagácii kultúrneho dedičstva Slovenska (s dlhodobým dôrazom na technické pamiatky – napríklad v regióne Gemer, častokrát na pokraji ich ne/návratného zániku) sa rýchlym tempom stala populárnou.

Celkom zaujímavou cestou sa táto iniciatíva – popri tvorbe, respektíve vydávaní grafických diel – dopracovala vo svojom „fachu“ k problematike umenia vo verejnom priestore a vítanej inštitucionálnej spolupráci so Slovenskou národnou galériou. V súčasnosti sa jej pozornosť upriamila na sobášne siene. Tu prichádza na rad prvá pripomienka – nesprávne, respektíve neúplné názvoslovné uchopenie témy: vzhľadom na to, že zjavným prioritným zámerom publikácie je upozorniť na dizajn a umelecké stvárnenie týchto spoločenských priestorov a nie je kladený dôraz na priebeh sobášov v nich: ako vhodnejší a výstižnejší názov publikácie by bol (a mal byť) *Obradné siene*.

Obradné (sobášne) siene totiž v rámci svojho priestoru organizačne a priestorovo zvyčajne nezastrešovali výhradne občianske sobáše, ale aj iné ceremónie a obrady občianskeho života: uvítanie detí do života, odovzdávanie občianskych preukazov, odvod brancov (na alebo z výkonu základnej vojenskej služby) či mesiac úcty k starším – posedenie s jubilantmi, atď. Všestranný rozvoj takýchto občianskych (a striktnie civilných, respektíve ateistických) rituálov bol ideologickým zámerom po roku 1948 sa rozvíjajúceho socialistického režimu.

Ako však povedala v rámci autorskej diskusie aj na uvedení knihy do života (konanom dňa 22. januára 2025 v obradnej sieni Zichyho paláca v Bratislave) jedna z jej autoriek Zuzana Beňušková: „*Obradné siene sa stali nástrojom, prostredníctvom ktorého mal vládnuci režim záujem zabezpečiť konkurencieschopnosť voči dovtedajším cirkevným sobášom, hlboko zakoreneným najmä v konzervatívnom prostredí slovenského vidieka.*“ – na doplnenie tejto myšlienky treba uviesť, že tento zámer sa nenaplnil bezprostredne po ich zriadení. Dlhodobo pretrvával úzus väčšieho významu cirkevného sobáša, ktorý bol v období socializmu oproti občianskemu len fakultatívny. Obradné siene sa však voči kostolom, respektíve svätostánkom stali rovnocenným priestorom ceremónií až vo vnímaní generácií, narodených po ich vzniku. To potvrdzuje význam a aktuálnosť témy recenzovanej publikácie.

Autorský kolektív tvorili: historička umenia Sabina Jankovičová, v etnologickej obci známa odborníčka na tému obradov Zuzana Beňušková a umenovedkyňa Zuzana Dedík Šidlíková, zakladateľka zbierky módy a textilu v Slovenskom múzeu dizajnu a kurátorka ÚLUV-u. Zatiaľ čo prvá menovaná mala z pozície svojej odbornej profesie možnosť sa venovať priamočiaro jednotlivým obradným / sobášnym sieňam, ďalšie dve spoluautorky rozšírili jej znalostný kontext o poznatky z oblasti dobových tradícií a módného dizajnu.

Publikácia prináša zaujímavý náhľad na situáciu, respektíve stav obradných siení v 23 lokalitách naprieč takmer celým územím Slovenska. Ide skutočne len o ilustratívny výber, keďže výskum avizoval zdokumentovanie omnoho vyššieho počtu obradných siení (pri mape s prehľadom 204 lokalít sa uvádza, že výskum stále prebieha). Z textu nie je explicitne zrejmé, podľa akého kľúča došlo k výberu týchto konkrétnych, v knihe publikovaných, lokalít. Oceňujem, že mapa v závere publikácie (napriek absencii priameho prepojenia s textovým jadrom) aspoň stručne približuje situáciu aj v ďalších lokalitách (vrátane zlikvidovaných, respektíve zrušených obradných siení).

Akýmsi samovoľným pozitívnym prínosom tejto publikácie je poukázanie na skutočnosť, že investície do rozvoja občianskeho života v období socializmu sa nediali nutne len v preferovaných a tzv. „strediskových obciach“ (Urbanita, 1985), ale tiež v tých menších a spádovaných (napríklad Čabravský Vrbovok, Pernek a ďalšie). Vhodnú mieru autenticity a určitú dávku interakcie prinášajú v rámci knihy publikované profily a vyjadrenia architektov, respektíve autorov vybraných obradných siení (Peter Gál, Tibor Učnay).

Oceňujem tiež kompozičnú hĺbku a kvalitu ilustračných záberov fotografa Mateja Hakára, ktoré vhodným spôsobom (aj vďaka premyslenému knižnému dizajnu) dopĺňajú text publikácie.

Z hľadiska typografie a polygrafického spracovania možno konštatovať, že kniha sa svojím členením veľmi nápadne ponáša na „výpravné“ socialistické knižné dizajny kníh (napríklad stĺpcové textové polia, začínajúce sa až v polovici výšky strany, kombinované s veľkoformátovými fotografiami). Zradnou stránkou vydania je jeho krehká väzba (vybranými distribútormi a predajcami kníh nesprávne označovaná ako pevná) a prebal – napriek jeho originálnemu poňatiu a poetickému označeniu ako „svadobný závoj“ – nie sú patričné s ohľadom na formát knihy, jej rozsah (šírku väzby, respektíve počet listov) a ani relatívne vysokú kúpnu cenu. Vo výsledku kniha môže pôsobiť nepraktickým dojmom kvôli svojmu polygrafickému spracovaniu.

Popri vklade Sabiny Jankovičovej z hľadiska architektúry a dizajnu a príspevku Zuzany Dedík Šidlíkovej o vývoji svadobnej módy nemôžeme opomenúť príspevok Zuzany Beňuškovej do postupne sa kreujúcej mozaiky jej autorských výstupov k problematike socialistických obradov a ich postsocialistických obmien a premien (Beňušková, 2017; 2021). Kvitujem, že autorka sa nenechala zmiast' dominanciou témy sobášov v tejto publikácii a neopomenula uviesť aj ďalšie obrady a najmä spomenúť simultánny prvok z éry socializmu – rozvoj smútočnej obradnosti a výstavbu samostatných domov smútku na slovenských cintorínoch, prípadne krematórií vo väčších mestách na Slovensku.

Pre túto popularizačnú knihu zostalo otvorených viacero ďalších výziev. Vydavateľ v spolupráci s autorským kolektívom môžu tieto doposiaľ nevyužitú príležitosti spracovania poňať ako impulz do druhého, doplneného či rozšíreného vydania: dobové zdokumentovanie svadieb, svadobných hostín či veselíc, bezprostredne nadväzujúcich na sobáše; hlbší rozbor témy (nielen v kontakte s pracovníkmi miestnych matričných úradov, ale aj s členmi zborov pre

občianske záležitosti /ZPOZ/, ďalšími činovníkmi); bližšie zhodnotenie situácie v lokalitách, kde došlo k (aj v rámci mapy) deklarovanému zničeniu obradnej siene – či sa samosprávy poučili z degradácie a následnej absencie obradnej siene a pristúpili k jej obnove (napríklad mesto Modra) alebo k nej dôjde v blízkej budúcnosti (napríklad obec Šenkvice – Bašková, 2024). Ako komunitné spoločenstvá a obce reflektovali na ich previazanosť a ako reagovali na ideologicko-politické intervencie do tejto sféry rodinného života? O niečo väčšiu pozornosť by si zaslúžili aj súčasné ZPOZ-y – aká je ich situácia v slovenských samosprávach: sú, podobne ako obradné siene, nesprávne považované za socialistické relikty alebo pôsobia naďalej?

Časovo náročnejším výskumom – napríklad písomných prameňov (kroniky, pamätné knihy) alebo získavaním informácií od žijúcich aktérov (bývalí či terajší členovia ZPOZ, neaktivizovaní a radoví občania výskumných lokalít, ktorí nadobudli skúsenosti s obradnými sieňami) by sa autorky dopracovali aj k zaujímavým kauzalitám či typologickým koreláciám naprieč územím Slovenska.

Ako iniciatívny impulz a inšpiráciu uvádzam na základe vlastnej výskumnej skúsenosti jeden príklad: zostávajúc v geografickom rámci obce Šenkvice – obec pôvodne disponovala veľkou, avšak nevykurovanou sálou kultúrneho domu. Popri tom v samostatnom objekte miestneho národného výboru/obecného úradu (terajší Obecný dom) existovala umelecky hodnotná obradná sieň (Lukáč, 2020) a obec dokázala svojim občanom poskytnúť na svadobné hostiny samostatný trakt v budove zdravotného strediska – tzv. „svadobku“ (priestranná spoločenská miestnosť, kuchyňa, sociálne zariadenia). Neuvedomujúc si tieto hodnoty – došlo k degradácii tohto stavu: obradná sieň bola s výnimkou nástenného výtvarného diela transformovaná na obecnú vinotéku a niekdajšia „svadobka“ bola ponúknutá na prenájom ako súkromný komerčný priestor s preferenciou reštauračných služieb.

Kniha podľa svojich parametrov nemala ambíciu byť vedeckým dielom, avšak plní účel podnietiť záujem vedeckej obce o načrtnutú problematiku. Čitateľ sa v nej explicitne nedozvedá, čo obsahoval, a zastrešoval prieskum obradných siení, sprehľadnený v záverečnej mape a ako už bolo čiastočne spomenuté: v celom znení publikácie nie je ani náznakom vysvetlenie, na základe akých kritérií sa autorský kolektív dopracoval k tomuto konkrétnemu výberu lokalít, respektíve obradných siení (motív tohto kroku sa dá taktiež len predpokladať – obmedzený rozsah publikácie pre udržateľný rozpočet jej vydania). Do budúcnosti preto netreba podceňovať uvádzanie vybraných technicko-redakčných poznámok vo finálnej publikácii.

Napriek viacerým kritickým pripomienkam a odporúčaniam má predložená publikácia potenciál stať sa ukážkou prehodnotenia materiálneho kultúrno-spoločenského dedičstva našej spoločnosti z obdobia socializmu. Ukazuje sa, že obradné siene zvýšili kvalitatívne ná-

roky obyvateľov na civilné obrady aj v postsocialistickej premene Slovenska a z úradných aktov – akým bolo uzatváranie občianskych sobášov v minulosti – sa stali dôstojné a esteticky hodnotné spoločenské udalosti.

MARTIN LUKÁČ KINČEŠ,
Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, v. v. i.

LITERATÚRA

- Bašková, E. (2024). Investičné aktivity obce. *Šenkvičan – noviny obyvateľov obce Šenkvice*, 1, 6.
- Beňušková, Z. (2017). *Občianske obrady na Slovensku*. Bratislava: VEDA – vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Beňušková, Z. (2021). *Už sa chystá svadba istá – Svadobné obyčaje slovom a obrazom*. Bratislava: VEDA – vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Lukáč, M. (2020). *Šenkvice na dobových fotografiách – album Zbor pre občianske záležitosti*. Šenkvice: ProKultura Šenkvice.
- Urbanita (Vedecko-technické informácie z oblasti urbanizmu, územného plánovania a životného prostredia), 51, 1985.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

Oficiálna webová stránka iniciatívy Čierne diery: <https://ciernediery.sk/> (cit. 23. 1. 2025)

Medzi ornamenty a fundamenty? Dvoma skvelými knihami povzbudená úvaha začiatočníka o slepých škvrnách slovenských intelektuálov a intelektuálok (nielen) ohľadom vidieka (Between Ornaments and Universals? A Beginner's Reflection about the Blind Spots of Slovak Intellectuals (Not Only) Regarding the Countryside, Encouraged by Two Great Books)

SAMO MAREC:

Ako sa zbaviť zúfalstva zo Slovenska a demokraticky, mierumilovne a kultivovane poraziť Roberta Fica
[How to Get Rid of Despair from Slovakia and Democratically, Peacefully and Culturedly Defeat Robert Fico]
Bratislava, N Press, 2024, 400 s.

JURAJ BUZALKA:

Postsedliaci. Slovenský ľudový protest
[Post-Peasants. Slovak People's Protest]
Bratislava, Mamaš, 2023, 272 s.

DOI: <https://doi.org/10.31577/SN.2025.1.16> © Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, v. v. i.
© 2025, Andrej Belák. This is an open access licensed under the Creative Commons